

Justiitsminister Lea Danilson-Järg
13. veebruaril 2023 Riigikogus
„Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030“ elluviimisest 2022. aastal

Lugupeetud istungi juhataja, head riigikogu liikmed

Järgnevalt annan ülevaate kriminaalpoliitika põhialuste 2030 täitmisest viimastel aastatel. Teil on võimalik tutvuda ka jaotusmaterjalidega, kust saate täpsemat infot ja statistikat kuritegevuse ning kriminaalpoliitikas ette võetud tegevuste kohta.

Algatuseks tuleb tõdeda, et arusaadavatel põhjustel ei olnud kuritegevus ega kriminaalpoliitika 2022. aastal riiklikus mõttes kõige aktuaalsemate probleemide hulgas, sest peamisteks muredeks on olnud hoopis elukalliduse tõus ja rahvusvaheline julgeolekupoliitiline olukord. Põhjuseks on kindlasti ka see, et kriminaalpoliitikas ongi Eestis asjad üldjoontes kontrolli all erinevalt näiteks meie Põhjamaabritest, kes on suures hädas kasvava vägivalga ja organiseeritud kuritegevusega. Olukord Eestis oli mullu isegi veidi parem kui üle-eelmisel aastal – kuritegevuse tase veidi langes, noorte kuritegevus vähenes, vangide arv samuti. Inimeste subjektiivne turvatunne küll pisut langes, aga see peegeldab ilmselt üldisemalt ebakindla olukorra mõju. Eelmise aasta lõpus tehtud elanike küsitlus näitab, et 71% inimestest tundis end oma kodukandis pimedas turvaliselt, mida on 4% vähem kui aasta varem.

Kriminaalpoliitika valdkonda ei jätnud Ukraina sõda mõistagi puutumata. 24. veebruaril, kui Venemaa alustas agressioonikuriteo ning sellega koos ka inimsusevastaste ja sõjakuritegude toimepanemist Ukraina ja tema inimeste vastu, hakkas justiitsministeerium koostöös välisministeeriumiga välja töötama valitsuse sanktsiooni, millega keelati agressori vägede toetamine ning nendega liitumine. Valitsus võttis märtsis vastu sanktsiooni seoses rünnakuga Ukraina suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse vastu ning kehtestas keelu liituda Venemaa või Valgevene relvajõudude või relvastatud üksustega või neid abistada. Töötasime väga kiiresti välja ka eelnõu, millega keelustati vaenuliku sümbolika avalik presenteerimine. Täna on juba mitu inimest agressorvägede toetamise eest süüdi mõistetud, kusjuures üks neist üritas Vene armeele droone osta. Need droonid konfiskeeriti ning anti tasuta üle Ukraina vägedele. Ilma väljatöötatud eelnõudeta ei oleks see võimalik olnud.

Aga Ukraina koletu sõda puudutas justiitsministeeriumi ka muul moel. Nimelt andis vanglateenistus eelmise aastal abi sotsiaalkindlustusametile sõjapõgenike vastuvõtmisel.

I Kriminaaljustiitsüsteem on
tõhus, kiire, sõltumatu,
inimkeskne ja ohvrisõbralik

Möödunud aasta tõi kriminaalpoliitika valdkonnas ka tehnoloogilisi edusamme. Kuigi vahel on osutatud, et Eesti digitiiger on tukkuma jäänud, siis antud valdkonnas see kindlasti nii pole. Eelmisel aastal loodi õiguslikud alused süüteomenetluse täisdigitaalseks läbiviimiseks. Äsja valmis ka justiitsministeeriumi poolt analüüs ja ettepanekud kriminaalmenetluse tõhusamaks muutmiseks. Selle analüüsi pinnalt koostatakse 2023. aastal eelnõu ning loodetavasti saab täpsematest plaanidest rääkida järgmise riigikogu koosseisu komisjonides ja järgmise aasta kriminaalpoliitika ülevaates.

Ka vanglad liiguvad paberivaba töökorralduse suunas, seast sealgi võetakse kasutusele e-poe lahendus ning kriminaalhooldustöös arendatakse kriminaalhooldusalustele mõeldud infoportaali. Need plaanid saab lõpule viia siis, kui riigikogu võtab vastu vangistusseaduse ja teiste seaduste muudatused, mida näeb ette menetluses olev eelnõu 747 SE. See annab kinnipeetavatele võimaluse lugeda ja edastada kohtumenetluse materjale digitaalses keskkonnas, mis muudab infovahetuse menetlusosaliste vahel

tõhusamaks, säästes märgatavalt haldus-, personali-, transpordi- ja paberikulusid ning ka menetlusaega tervikuna. Samuti aitab see kinnipeetavaid paremini ette valmistada eluks väljaspool vanglat.

Digilahendusi on teisigi. Näiteks hakkavad kõik uurimisasutused ja prokuratuur 2023. aastal kohtueelses menetluses kasutama ühist infosüsteemi, mis loob paremad eeldused täisdigitaalsele menetlusele üleminekuks, parandab pikemas perspektiivis andmekvaliteeti ja vähendab andmete dubleerimist. Selleks, et laiendada organiseeritud kuritegevuse ja terrorismi vastu võitlemise võimalusi ning ära hoida ebaseaduslikke piiriületusi ning identiteedivargusi, alustasime kodakondsuseta või kolmandatest riikidest pärit kodanike karistusandmete vahetamise arendusprojektiga. Jaanuaris kiitis riigikogu heaks uue kohtuekspertiisiseaduse, mis muuhulgas aitab luua kohtuekspertiisi õiguslikku valmisolekut üleminekuks täisdigitaalsele kohtumenetlusele. Kohtuekspertiisi infosüsteemi uuendamise käigus kaovad ära paberil määrused ja ekspertiisiaktid.

Kriminaalpoliitikas on alati rõhutatud teadmiste ja andmete olulisust, et ennetada emotsioonidel põhinevaid otsuseid. Selleks viiakse läbi uuringuid, hinnatakse tegevuste mõju. Oluline on ära märkida, et kohtuekspertiisi instituudist on kujunenud valdkonna teaduskeskus, mis on eeskujuks ka rahvusvahelisel tasemel. Seal tegeletakse uudsete põnevate uurimissuundadega, näiteks on kohturadioloogias käimas surma aja ja põhjuse määramiseks uute võimaluste arendamine, samuti arendatakse DNA analüüsi võimalusi. Perioodiliselt toimub narkoainete reoveest määramine. Soovitan ka teil aegajalt kiigata meie narko reovee seire juhtimislaudadele internetis, mis annab pildi narkotarbimisest Eesti suuremates linnades. Need uuringud annavad sisejulgeolekuasutustele väärt infot olukorra muutumisest, et teada, kuhu rohkem tähelepanu suunata.

Viimastel nädalatel on meedias palju tähelepanu saanud Euroopa Nõukogu Moneyvali poolt läbi viidud rahapesuvastane hindamine Eestis. Rahapesu andmebüroo koos selle juhi Matis Mäkeriga on palju kiita saanud tubli töö eest ja see on üsna erakordne Eestis meedias. Hindamisse panustati ka justiitsministeeriumis väga olulisel määral. Positiivse kõrval heidetakse Eestile siiski ette, et endiselt konfiskeeritakse vähe ning karistused rahapesu ja terrorismi rahastamise kuritegudes on üsna tagasihoidlikud. Valitsus on lahendusena esitanud riigikogule ettepanekud rahatrahvide suurendamiseks ja väärteovastutuse tõhustamiseks. Need muudatused on seatud eelnõuga 94 SE. Kui eelnõu saab riigikogu tahtel seaduseks, on võimalik rikkumisi toime pannud ettevõtet karistada kuni 20 miljoni euroga – erinevus tänasega oleks 50-kordne.

Veel IT valdkonnast. Eelmisel aastal registreeriti arvutikuritegusid vähem kui aasta tagasi ligi 25%. Selline arvutikuritegude vähenemine on esmakordne viimase kümnendi jooksul. Ennekõike vähenes arvutikelmuste arv, aga vähem oli ka teisi arvutikuritegusid. Loodetavasti on see märk sellest, et lisaks politsei ja prokuratuuri heale tööle on vilja kandnud ka teavitustöö ning inimesed on ettevaatlikumad ja oskavad pettuse ohvriks lengemist vältida.

Nagu ikka, andsid tooni petukõned ja -sõnumid ning erinevate sotsiaalmeedia ja meilikontode hõivamised. Täna on seadus karm ning näeb ette, et kui keegi kaaperdab su konto ja saadab sealt mõtlematuid sõnumeid, siis ongi kuritegu kirjas. Selliseid tobedaid tegusid teevad ka alaealised, näiteks postitades õpetajate stuudiumi või e-kooli kontolt jaburaid teateid. Tõsisemate arvutikuritegude puhul on probleem nende piiriülene iseloom, toimepanijate viibimine erinevates riikides ning juurdepääs teistes riikides asuvatele elektroonilistele tõenditele.

Selle probleemi lahendamiseks avati 2022. aasta mais allkirjastamiseks Euroopa Nõukogu küberkuritegevuse konventsiooni teine lisaprotokoll, mis käsitleb rahvusvahelist koostööd ja juurdepääsu elektroonilistele tõenditele. Samuti on lõppstaadiumis Euroopa Liidu nn e-tõendite paketi heakskiitmine, mis loob võimalused sisukamaks koostööks elektrooniliste tõendite valdkonnas

liikmesriikide vahel. Seetõttu on põhjust arvata, et tulevikus muutub ka nende kuritegude uurimine ning rahvusvaheline koostöö tulemuslikumaks.

Tegime justiitsministeeriumis eelmisel aastal küsitluse õigusrikkujate hulgas, et aru saada, kas neile määratud karistused on tõhusad – kas asjaosalised saavad oma teo olemusest aru ning mõistavad, miks neile just selline karistus määrati. Üldjuhul nad mõistavad küll, aga üks huvitav tõsiasi, mida rahvusvahelised uuringud juba ammu on viidanud, et valgekrae kurjategija ei saa tihti aru, mida ta teinud on. Ta eitab süüd. Ja kui ei eita, siis on tema arvates täiesti piisavaks karistuseks juba avalik hukkamõist ja negatiivne tähelepanu. Juhtub tegelikult ju sedagi, kuigi üsna harva, et lõpuks mõistetaksegi inimene kohtu poolt õigeks. Aga avaliku hukkamõistmise näol on ta selleks ajaks juba karistuse saanud. Olgugi, et inimest ei tohiks enne süüdi mõista, kui kohus on sedasi otsustanud, siis mingil põhjusel käitume ühiskonnas vahel vastupidise põhimõtte alusel. Rõhutan, ühiskonnas, mitte justiitssüsteemis. Siin on kindlasti ruumi paremuse poole liikumiseks.

Justiitssüsteemis oleme viimasel ajal aktiivselt propageerinud taastavat õigust ja rakendanud seda ka valgekrae kuritegudes. Näiteks pidid eelmisel aastal korruptsioonikuriteo menetlusalused maksma kahe haigla lastefondidele 20 000€. Avalikul kohtuistungil pidid nad rääkima loo tegelike tagamaade kohta. Sellisel viisil võtab asjaosaline eitamise asemel vastutuse, mis aitab ennetada korduvkuritegevust.

Justiitsministeerium on vedanud teadlikku korruptsiooniennetust juba umbes 20 aastat. Küllap tulemuslikult, kui vaadata Eesti reitinguid rahvusvahelises võrdluses. Õigusriigi indeksi järgi oleme maailmas 9ndal kohal. Indeks mõõdab muu hulgas ka korruptsiooni puudumist. Transparency Internationali korruptsiooni tajumise indeksi järgi oleme maailmas 13ndal kohal – edenemine viimases on olnud silmnähtav – 2011. a olime 29ndal kohal. Ennetuse poolelt lõime 2022. aastal ettevõtjate õppejõududele ja tudengitele e-õppematerjalide tööriistakasti, mille eesmärgiks on tõsta tulevaste ettevõtjate teadlikkust ärikorruptsioonist ja majanduskuritegudest. Koostöös TalTechi ja Tartu Ülikooli üliõpilastega viisime läbi korruptsioonivaldkonna tunde gümnaasiumites - 2022. aastal osales sellistes tundides üle 400 gümnaasiumiõpilase. Nii valmistasime ette tudengid ja nemad omakorda pidasid tunde gümnaasistidele - selline lähenemine on äratanud tähelepanu väljaspool Eestitki.

Kriminaalpoliitika põhialused suunavad teraviku noortele õigusrikkujatele ja eelmisel aastal sellega olulisel määral tegelesimegi. Samuti sellega, et ennetada noorte kuritegevuse ohvriks langemist, näiteks sai lahendatud oluline pikaajaline murekoht ning alaealise seksuaalse enesemääramise eapiir tõusis seniselt 14-lt aastalt 16-le. Kuna selle eesmärk oli laste ja noorte kaitsmine täisealiste poolt toime pandud seksuaalse väärkohtlemise eest, mitte noorte omavaheliste vabatahtlike eakohaste suhete kriminaliseerimine, siis nägime kohe ette ka nn Romeo ja Julia klausli, mille kohaselt ei ole karistatav noore seksuaalsuhe 14 – 15 aastase alaealisega, kui nende vanusevahe on kuni viis aastat.

Samuti tegime eelmisel aastal töökindlamaks lastega töötamise piirangute reeglid. Lastega töötavate inimeste taustakontrolli tegemine muutus lihtsamaks ja süsteemsemaks. Eesmärgiks on, et lastega vahetult kokku puutuvatele kutsealadele ei satuks tööle või vabatahtlikuna tegutsema inimesed, kellele see on mõne varasema süüteo tõttu keelatud. Lõime IT-lahenduse, mille abil saab lastega töötavate inimeste tausta senisest lihtsamalt kontrollida ja seda saab teha nüüd ka lapsevanem ise. Kontrollikohustuse eirajat võib ees oodata kopsakas rahatrahv kuni 32 000€.

Valmis ka uuring, mis pakub välja meetodid, kuidas tuvastada ja aidata ennast või teisi kahjustava seksuaalkäitumisega noori. See on oluline ennetuse tõhustamiseks tulevikus. Kui me täna tunneme ära ja oskame õigel viisil tegeleda selliste noortega, näid häbimärgistamata, siis hoiame tulevikus ära

mitmeid kuritegusid – ka selliseid, mille kohta me 2022. aastal üheskoos ajalehest lapsevanematena hinge kinni hoides lugesime¹.

Tegeleda tuleb aga nii kurjategija kui ohvriga – see on kriminaalpoliitika üks raskus, et tuleb leida tasakaal selle vahel, kuidas seista ohvri eest ja sama ajal tagada ka kurjategija hilisem õiguskäitumine ja toimetulek. Sellel aastal (01.04) jõustub uus ohvriabi seadus, mida valmistasime ette koos kolleegidega sotsiaalministeeriumist ja mujalt. Tänu seaduse uue täisteksti vastuvõtmisele hakkavad pere- ja seksuaalvägivalla ohvrid saada vaimse tervise abi, näiteks psühholoogilist nõustamist või psühhoteraapiat. Seadusega on nüüd tagatud ka psühhosotsiaalne ja seksuaalvägivalla kriisiabi, taastava õiguse teenused ja vägivallast loobumise toetamine.

Justiitsministeeriumi eestvedamisel tegelesime eelmisel aastal palju ka kuriteoohvrite abistamisega koostöös haiglatega. Töötasime koos Euroopa kuriteoohvrite võrgustikuga välja väärkohtlemise kehakaardi. See aitab tervishoiutöötajail pakkuda ohvritele tuge, fikseerida ning talletada tõendeid kannatanute kaitse tagamiseks. Kõik vägivallaohvrid ei soostu kohe endaga juhtunust politseid teavitama. Kui inimene ei soovi või ei julge kohe pärast juhtunut näiteks politsei poole pöörduda, kaovad aja jooksul vigastused ja muud ilmsed vägivalla märgid. Need oleksid aga politseile ja prokuratuurile juhtunu menetlemisel olulised tõendid. Seetõttu on oluline, et haiglate juures tegutsevad keskused pakuksid ohvrikeskset teenust ja võidaksid nende usalduse, et sinna julgetaks pöörduda.

II Lapsed ja noored ei satu kriminaaljustiitsüsteemi vaatevälja, noorte õigusrikkumised vähenevad ning tagatakse noorte õigusrikkujate eakohane kohtlemine.

Nüüd lähemalt lastest ja noortest. Ohvri kannatustest osa saamine ajab ühiskonna ärevusse. Nägime seda eelmisel aastal Pärnu noorte vägivalla juhtumites. Selle tulemusena nõutakse noorte karmimat kohtlemist. Nagu see lahendaks probleemi. Ei lahenda – noorte väärkäitumise põhjused on ju mujal, mitte karmi kohtlemise puudumises. Noore positiivsele arengule, taastavale õigusele ja karistusvälistele sekkumistele pühendumine suurendab tõenäosust, et noorest õigusrikkujast sirgub õiguskäiteline täiskasvanu. Ma ei räägi siin sellest, et kurjale teole ei peaks järgnema karistus. Küsimus on karistuse sisus. Üha nooremate inimeste vanglasse heitmine tundub mõne jaoks loogiline ja turvaline valik. Kriminaalpoliitika jaoks oleks see vastupidine sellele, mis päriselt töötab. Oleme näinud, kuidas põhjalik tegelemine äärmiselt keerulise taustaga noortega on tulemuslik, kui neid ja nende pereliikmeid suunata programmidesse, kus fookuses on käitumise põhjused. Prokuratuuris töötavad täna juba alaealistele spetsialiseerunud konsultandid, kelle peamine ülesanne ongi noortele suunatud spetsiifiliste sekkumiste rakendamine.

Alaealisi süüdimõistetuid on vanglates paari nädala taguse seisuga üks. See kõlaks uskumatuna, kui me oleksime kasvõi aastas 2016. Siis oli meil vanglas 16 süüdimõistetud last. Meil on plaan alustada noorte vangistuse kandmist lähitulevikus kinnise asemel avavanglast, arutlusel on noortetöö vanusepiiri tõstmine, et saaksime ka üle 21-aastaseid kohelda nagu täna kohtleme 18-aastaseid, sest vajadused on suuresti samad ja nii oleks töö tulemuslikum.

2022. aastal alustasime eraldi majutusteenusega kuni 26-aastastele vanglast vabanenud noortele. Selle eesmärk on muuhulgas pakkuda noortele vangistuse alternatiivi, kus on võimalik toetada noore iseseisvust teda ühiskonnast isoleerimata. Tugiteenus täiskasvanute puhul on juba näidanud, et on

¹ Viitan Andres Kentsi juhtumile, kes töötas VHK-s.

tulemuslik - 2021. aastal vanglast vabanenute ja tugiteenust kasutanute retsidiivsus oli 25%, aasta varem oli see 9% suurem. Seega on põhjust olla optimistlik ka noorte osas.

Olgu igaks juhuks öeldud, et see ei asenda siiski kinnise lasteasutuse teenust ehk KLATi. KLAT pakub ajutist ööpäevaringset tuge ja turvalisust lapsele, kelle käitumine ohustab tõsiselt tema enda või teiste elu, tervist ja arengut. Last on täna võimalik kinnise lasteasutuse teenusele suunata ainult läbi kohtu, tugiteenusele minekuks kohtuotsust vaja pole. Alaealisi õigusrikkujaid on võimalik suunata veel täiendavatele teenustele ja programmidesse, näiteks Hoog sisse, Puhas tulevik, SPIN, STEP jne. Kõik need võimalused on aidanud ja aitavad ka edaspidi noori kuritegelikust teest eemal hoida ja õiguskulekale teele tagasi tuua.

III Ennetatakse
(korduv)kuritegevust,
sealhulgas sõltuvusest ja
vaimse tervise häiretest
tingitud õigusrikkumisi,
tõhustatakse karistuspoliitikat
ja toetatakse kuritegevusest
eemaldumist.

Eelmisel aastal sai oluline samm tehtud ennetuse suunas, et me peaks vähem tegelema tagajärgedega. Ennetusega tegelemine on raskem, ebamäärasem, tagajärgede eest karistamine on justkui lihtsam. Aga ennetamine säästab elusid ja on lõppkokkuvõttes riigile ja ühiskonnale odavam. Liitsime riskikäitumise ennetuse paremaks koordineerimiseks kolm valitsuskomisjoni, kes teineteise kõrval tegutsesid paralleelselt aastaid. Need olid lastekaitse nõukogu, süüteoennetuse nõukogu ja uimastiennetuse valitsuskomisjon. Rääkimata sellest, et nendes komisjonide liikmeks olid samad ministrid, oli nende kõigi eesmärk ennetada riskikäitumist. 2022. aastast on need ühendatud ennetusnõukoguks. Nõukogu on nõuandjaks valitsusele ennetuse prioriteetide kokkuleppimisel, aga oluline roll on ka tegevuste ühisosa leidmisel. Näiteks võiksime ju tulevikus mõelda nii, et kui päästeameti inspektorid käivad tegemas järelevalvet suitsuandurite üle, siis sama hästi võiksid nad tähele panna ka muu riskikäitumise ilminguid, on selleks siis perevägivald või midagi muud. Ministeeriumid hakkavad komisjoni tööd juhtima roteeruvalt, alustades justiitsministeeriumist ning alates 2024. aastast vahetatakse juhtrolli igal aastal. Omavaheline koostöö saab sellises formaadis vaid paraneda.

Juba oma esimesel kohtumisel kiitis ennetusnõukogu heaks taastava õiguse kontseptsiooni. Taastav õigus pole tingimata alternatiiv, vaid paralleelne formaalsele kriminaalmenetlusele. Selle eesmärgiks on jõuda kokkuleppele, kuidas tekkinud kahju heastada ja õiglustunne taastada. Enne juba tõin näite taastavast õigusest ka valgekrae kuritegude puhul. Täna rakendatakse seda enim noorte puhul, olgu selleks siis siirad vabandused või muul moel oma mõtlematute tegude heastamine.

Kriminaalpoliitika, ennekõike vanglate ja kriminaalhoolduse üks peamisi eesmärke on õigusrikkujate taasühiskonnastamine. Jah, ka karistamine, aga alati peame mõtlema, mis saab peale karistust. Minu eelkäijad on siit puldist sageli viidanud, et suure tõenäosusega panevad pooled tähtaegselt vanglast vabanenud kahe aasta jooksul toime uue kuriteo. Mainisin enne digitaliseerimise kontekstis vangistusseaduse ja teiste seaduste muutmise eelnõud (747 SE). Aga sellel seadusel on ka teine eesmärk – retsidiivsus vähendamine ja seda mõjutavate sotsiaalsete sidemete loomine. Eelnõuga võimaldame avavangla kinnipeetavatel kasutada õppimiseks ja töötamiseks piiratud ulatuses interneti. Samuti saaksid edaspidi väljasõidule lubatud kinnipeetavad kasutada vangla mobiiltelefoni. Märkimist väärib ka loodav võimalus kasutada senisest laiemalt lühiajalise kokkusaamise võimalust, sh kokkusaamist telesilla vahendusel.

Kuna kinnipeetavate arv muudkui väheneb, siis kiirendab see ka üleminekut üksikkambrite süsteemile, kuid vanglas karistust kandvate inimeste probleemid on samas järjest keerulisemad. Oleme seetõttu hakanud rohkem tähelepanu pöörama karistust kandvate inimeste vaimsele tervisele, eritählepanu all on suitsiidiriskide maandamine. Meie paari aasta tagune uuring näitas, et veidi all pooltel

kinnipeetavatel diagnoositakse vanglas vaimse tervise häire, kahel kolmandikul pannakse seejuures diagnoos esmakordselt vanglas! Vanglast on saanud justkui psühhiaatria haigla... Kinnipeetavate keskmine vanus muudkui kasvab, mõne kuu võrra igal aastal. Täna on see umbes 40 eluaastat.

Muudatused on töös ka kinnipeetavate tervishoiu korraldamisega seoses. Justiits- ja sotsiaalministeerium leppisid eelmisel aastal kokku kavas vanglate tervishoiu üleandmisest haigekassale alates juulist 2024, et ühendada meditsiini teenus ühtseks tervikuks – on ju kinnipeetav enne vanglasse sattumist ja ka peale vanglast väljumist ikka seesama patsient, miks ei peaks ta seda olema siis vanglas viibimise ajal. Ümberkorraldused aitaksid riigil tagada kinnipeetavate arstiabi odavamalt ja kestlikumalt, kuid hetkel ootab eelnõu veel riigikogu heakskiitu.

Vanglast vabanenute sotsialiseerimise toetamisel on üheks suurimaks väljakutseks olnud nende tööhõivesse jõudmine ja seal püsimine. Tugiteenusega, täpsemalt majutuse ja tugiisiku teenusega, anname uue võimaluse endistele kinnipeetavatele, kes soovivad oma elus muutust. Selle raames pakutava tööhõive probleemi tarvis alustasime 2022. aastal koolitusprogrammiga juba vanglates kohapeal. Tegevuse eesmärk on pakkuda lähima aasta jooksul vabanevatele kinnipeetavatele väljaõpet, mille järel on tööturul suur nõudlus, et vabanemise järel oleks võimalik leida töö. Tugiteenuse kasutajatest tööhõivesse jõudnute osakaal on viimastel aastatel kasvanud kahekordselt – 2022. aastal oli see 33%, kaks aastat varem poole vähem ehk 16%.

2022. aastal analüüsisime, milliseid tulemusi on andnud viimased kuus aastat joores juhtide karistuspraktikat. Võiks ju eeldada, et kui prokuratuur lõpetab aina suurema hulga esmakordselt joores juhtimise menetlusi oportuuniteediga, võiks selle negatiivseks tagajärjeks olla joores juhtide suurem retsidiivsus. Koheldakse neid ju näiliselt leebemalt kui seni, aga teisalt me tegeleme probleemi põhjusega ehk alkoholi tarvitamise kontrolli all hoidmisega. See toimub läbi liiklusohutusprogrammi, sõltuvusravi, arsti külastuse ja alkoholi vereanalüüsi kohustuse. Meie laboritel on selleks ka uus tõsikindlam analüüsimeetod (PETH). Hoolimata mõne jaoks ehk leebemana tunduvast kohtlemisest ei ole joores juhtide retsidiivsus suurenenud. Vastupidi tulemused näitavad, et retsidiivsus on teiste gruppidega võrreldes madalam. Kahe aasta jooksul paneb mõne uue kuriteo toime 12% oportuuniteedi saanutest, kuid 19% tingimisi vangistusega karistatutest.

Eelmisel aastal kerkis mitmel korral teemaks ka narkopoliitika – kanepi legaliseerimise debatt on viimastel nädalatel hoogustunud. 2021. aasta juunis kinnitati siseministeeriumi eestvedamisel Eesti narkopoliitika aastani 2030. Seal tuuakse välja mõtteviisi muutuse vajalikkus: kuidas käsitleme narkomaaniat. Tasakaalupunkti on vaja enam nihutada selles suunas, et tegemist on rahatervise probleemiga ja vastavalt sellele peavad muutuma ka lahendused.

Justiitsministeeriumi vaates tähendab see, et kaaluda tuleks loobumist praktikatest, mis ei toeta või töötavad vastu tervisekahjude vähendamisele. Näiteks tuleks kaaluda, kas peab tingimata karistama narkojoobes olekut, kui sellega ei kaasne muid õigusrikkumisi või kas näiteks oma tarbeks psühhotropsete ravimite omamine peab olema karistatud sama mõõdupuuga kui narkootiliste ainete vahendamine raha teenimise eesmärgil. Sel aastal tegelemegi justiitsministeeriumis narkoainete diferentseerimise võimalikkuse analüüsiga. See ei tähenda, et laseksime narkopoliitikal isevooluted minna ja sooviksime ainete legaliseerimist. Kindlasti mitte – teadlased ja uuringud hoiatavad endiselt kanepi raskete pikaajaliste tagajärgede eest. Aga ikkagi, karistuspoliitika fookus peaks olema suunatud neile, kes püüavad rikastuda teiste inimeste tervise arvelt ja kasutades sõltuvust oma rikastumise allikana. Sõltlaste endi puhul peaks fookus olema ravil, mitte karistamisel. Esimesed sammud selles osas on ka tehtud. Alates 2019. aastast on narkokuritegude puhul võimalik kriminaalmenetlusi lõpetada otstarbekuse kaalutlusel juhul, kui õigusrikkujal on sõltuvushäire. Seda võimalust on prokuratuur ja kohus kasutanud paarikümnel korral aastas.

Kokkuvõttes võib öelda, et 2022 oli tegus aasta, mille käigus sai astunud mitmeid olulisi samme kriminaalpoliitika põhialustes toodud eesmärkide suunas.

Käesoleval, 2023. aastal oleme justiitsministeeriumis seadnud prioriteediks ennetada perevägivalda, kus on sageli segunenud füüsiline ja vaimne vägivald. Samuti on prioriteediks muuta kriminaalmenetlus ja seda toetavad tegevused senisest tõhusamaks ja kiiremaks. Analüüsi ja ettepanekuid selleks tutvustan lähinädalatel ka vabariigi valitsusele.

Varsti algavad riigikogu valimised. Loodan, et ükskõik millised saavad olema riigivalitsemise jõujooned, kestab järjepidev töö kriminaalpoliitikas seatud eesmärkide suunas ka peale valimisi ning juba saavutatut õnnestub hoida ja edasi arendada. Elu muutub ning vajadused ühes nendega. Olgugi, et praeguse olukorraga saab nii mõneski aspektis rahule jääda, ei saa kriminaalpoliitika kujundamine ja elluviimine kunagi lõplikult valmis vaid vajab edasi arendamist ja pidevat tööd ka järgnevatel aastatel.

Aitäh!